

חברון

חברון, מס' 1

לפני שנת 1107

בית מסלם כלילי --- אברהים כלילי --- כלילי --- בן אלשאמיה כלילי.

מקור: TS, K 15, f. 102

תרגום

בית מסלם החברוני --- אברהים החברוני --- חברוני --- בן האישה הארצישראלית, חברוני.¹

1 לפנינו רשימת נתמכים בקהילת פסטאט. על הרשימה וזמנה ראה לעיל, הערך "גוש-חלב", מס' 1, הערה 1.

חברון, מס' 2

שנת 1119, בקירוב

Postea vero, expulsis Sarracenis et Judaeis, congregatus est in Ebron conventus clericorum, sub apostolica regula, ad serviendum Deo in loco, ubi sancta corpora quiescebant, constituto.

מקור: Canonicus Hebronensis Tractatus Breviarum de Inventione Sanctorum Patriarcharum Abraham, Isaac et Jacob, RHC, Occ., V, p. 315

תרגום

לאחר-מכן,¹ משגורשו המוסלמים והיהודים, נאספה בחברון אגודת נזירים תחת הריגולה² האפיפיורית למען עבודת האלוהים, במקום שנקבע³ שינוחו בו הגופות הקדושות.

ספרות: P. Riant, Invention de la sepulture des Patriarches Abraham, Isaac et Jacob a Hebron, le 25 juin 1119, AOL, II (1884), pp. 411–422; דינור, לתולדות היהודים, עמ' 54–56; פראוור, היהודים במלכות ירושלים, עמ' 52–53; גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 171.

1 הקטע הוא, כנראה, תקציר שגוי של מקור צלבני המתאר את גילויים הפלאי של קברי האבות בשנת 1119. במקור נאמר: Creator omnium et Retemptor universam regionem illam post multos annos incredulis illis praedictis abstulerit et Latinis christianis reddiderit הרבה שנים מן הבלתי-מאמינים והחזיר אותו לנוצרים הלאטינים". הקטע עוסק בשיבת השלטון הנוצרי לחברון. פראוור מסיק מכך, כי הביטוי incredulis מתייחס רק לשליטיו הקודמים של המקום משמע, המוסלמים ולא ליהודים, שהזכירם המקצר על-סמך פירוש מוטעה של הטקסט המקורי. על-סמך הטקסט המקוצר קבע דינור, ובעקבותיו גיל, כי בעקבות כיבוש הצלבנים גורשו היהודים מחברון, אך ראה להלן, מס' 102. תחילת הקטע ראה: ספר היישוב, ב, הערך "חברון", מס' 7.

2 כלומר, תקנון הניירות.

3 כלומר, במערת-המכפלה.

חברון, מס' 2א

המחצית השנייה של המאה הי"ב

ע"א --- פכאן גואב אלחזאן ללגמאעה

אדא קלתו אתנם יועמר בהא אקמת חצאכם עשרין וקאמוכם פי

אלדי טלבתוה חתי יטרח ביננא אלמחלוקת פמשו עלי אלביות אלחזאן

ואכוה וחזב עלינא בעץ אלגמאעה אלכליליין והם סתה עשר !

10 רגל אלפרנאס ואכותה---

ע"ב יוכתב

עלואן אלכתאב

עבידהא גמאעה אלעסאקלה ומן אנצאף אליהם מן אלכליליין וגירהם

מקור: TS, 8 J 41, f. 11

פורסם: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 222–225; גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 595, עמ' 503–505.

תרגום

ע"א --- אזי השיב החזן לקהל:

"אם אומרים אתם שייעשה בו בכסף ההקדש בדק הבית בבית הכנסת, אקים כנגדם עשרים איש אשר יתנגדו למה שאתם מבקשים", הוא אמר זאת כדי לעורר בינינו מחלוקת. וחזרו על הבתים, החזן ואחיו, והקימו נגדנו מקצת מן הקהל, אנשי חברון, והם שישה-עשר

10 איש, הפרנס ואָחיו ---

ע"ב

מיעון

יש לכתוב

את כתובת המכתב:

"עבדיך קהל בני אשקלון והנספחים אליהם בני חברון ואחרים"¹.

1 קטעים אילו לקוחים מתוך מכתב שנדפס במלואו ובואר, לעיל, הערך "אשקלון", מס' 18. המכתב מתאר סכסוך בקהילת אשקלון בין רוב הקהל – כחמישים משפחות – לקבוצת מיעוט שמנתה כשש-עשרה משפחות ואשר כללה את משפחות החזן, הפרנס וקבוצה של אנשים שמוצאם מחברון. לא ברור מן הדברים אם בני חברון מקרב תומכי הפרנס כללו את כל בני חברון ששהו באשקלון באותה עת, מכל מקום ברור מן המיעון, כי היתה זו קבוצה מגובשת, מוגדרת היטב בתוך קהילת אשקלון.

המאה הי"ב

חברון, מס' 3

--- "ושדה בוכים", ומפרש: "שדה שמפטירין בה מתים"¹, שביאורה אנשי עיר זו עד מקום פלג(י), ויצאו אנשי אותה עיר האחרת לקראתם ובוכין יחדיו, ואז יקחוהו ויוליכו אותו לחברון² או למקום שהן רוצין ואומ(רין) לו למת: "לך בשלום והיפטר ממנו בשלום", והיינו: "מפטירין".

מקור: פירושי מסכת משקין לר' שלמה בן היתום, עמ' 17.

ספרות: 185; H.P. Chajes, Un commento di R. Shelomo b. Ha-jathom, Rivista Israelitica, III (1906), p. 185; איש-שלום, היישוב היהודי בחברון, עמ' שמ; ח"ז הירשברג, "על ר' זכריה אגמאתי ושני חכמים בני דורו", תרביץ, מב (תשל"ג), עמ' 326.

1 בבלי מועד קטן ה ע"ב.

2 המהדיר מעיר: "ואפשר שמחברנו היה זמן מה בחברון ע"כ בחר כאן בעיר הזאת"; וראה עמ' XIII של המבוא. מנהג זה, או מנהג-קבורה דומה לו, מזכיר גם בנימין מטודילה (וראה להלן, מס' 6), ולכן אין לראות בו מנהג מקומי, הידוע רק למעטים, אלא מנהג שהיה נפוץ במזרח וידוע לעולי-הרגל. לפיכך אין כאן ראיה למקומו של המחבר.

המאה הי"ב

חברון, מס' 4

שהיו רגילין לשלוח מיתיהן חוץ לעיר, כמו שעושין עוד היום כל סביבות חברון,¹ שמשגרין מיתיהן לחברון.

מקור: פירושי מסכת משקין לר' שלמה בן היתום, עמ' 109.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

ספרות: ראה לעיל, מס' 3.

1 הביטוי "סביבות חברון" מתייחס, כנראה, לכפרים ולעיירות בסביבתה הקרובה של חברון שישבו בהם יהודים, כגון בית-לחם ובית-גוברין. יש להבחין בין מנהג-הקבורה הנזכר כאן ובין המנהג שמתאר בנימין מטודילה: הטמנת עצמות בקבורה משנית זמן רב לאחר המוות. עצמות אלו הובאו ממקומות מרוחקים, שאין לראות בהם "סביבות חברון". שני המנהגים מלמדים על הבאת מתים לחברון מחוץ לתחומה, שכן עד המאה הטי"ו היתה הקבורה בחברון בעיני היהודים "טובה מירושלים". וראה להלן, הערך "טבריה", מס' 9, הערה 1.

שנת 1165

חברון, מס' 5

ובאחד בשבת תשעה בחדש¹ יצאתי מירושלם לחברון לנשק קברי אבותי במערה ואותו יום עמדתי במערה והתפללתי, שבח לאל על הכל. ושני הימים האלו, שהם ששי ותשיעי במרחשון², נדרתי שיהיו לי כמו יום טוב ותפלה ושמחה בה' ואכילה ושתייה. אלהים יעזרני על הכל ויקיים לי, נדרי לה' אשלם, אמן.

מקור: כ"י פאריס, הספרייה הלאומית, Heb. 336, דף 38 ע"ב – מתוך כרוניקה משפחתית של בית הרמב"ם.

פורסם: שילת, איגרות הרמב"ם, א, עמ' רכה.

1 17 באוקטובר 1165.

2 התאריך הראשון הוא יום כניסתו של הכותב, הוא הרמב"ם, להר הבית (וראה להלן, הערך "ירושלים", מס' 23. על רשימה זו, ראה להלן, הערך "עכו", מס' 5, והערות שם; להלן, המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 3, והערות שם.

בין שנת 1169 לשנת 1171

חברון, מס' 6

ושם¹ חביות הרבה מלאות עצמות מישראל שהיו מביאין שם מתייהם בימי ישראל², כל אחד ואחד עצמות אבותיו, ומניחין אותן שם עד היום הזה.³

מקור: בנימין מטודילה, עמ' כז.

1 כלומר, במערת המכפלה.

2 כלומר, בימים שהיו ישראל בחברון, לפני תקופת הצלבנים.

3 הכוונה לקבורה משנית, בניגוד לדברי ר' שלמה בן היתום על קבורת גופה (וראה לעיל, מס' 3). הקבורה המשנית נועדה לעצמות מתים שהובאו מרחוק, עתים אף מחוץ לארץ-ישראל. מנוסח הדברים כאן עולה, כי בימיו של ר' בנימין כבר לא נהגו להביא עצמות לחברון, ו"עד היום הזה" פירושו, כי החביות ניצבו במקומן עד ימיו. במהדורת אשר הנוסח הוא: "ושם חביות מלאות עצמות מישראל, שהיו מביאים שם מתייהם בית ישראל, כל אחד ואחד עצמות אבותיו, ומניחים שם עד היום הזה" (עמ' מא-מב), ולפי נוסח זה נמשך המנהג "עד היום הזה". דומה, כי הנוסח של מהדורת אשר משובש, הן משום שלשון עבר ולשון הווה משמשות בו בערבוביה הן בגלל הביטוי הנדיר "בית ישראל" לתיאור מנהג של יום-יום. ייתכן, כי לידיעה זו רקע פולמוסי, הקשור בסיפור על גילוי מערת-המכפלה על-ידי נזירים לאטיניים בשנת 1119, סיפור שלפיו נתגלו במערה כדים מלאי עצמות. וראה המדור "מקומות קדושים", הערך "חברון", מס' 3, הערה 9.

בין שנת 1170 לשנת 1180

חברון, מס' 7

באלוני ממרא,¹ ברחוק משם,² יושב זקן אחד. וכשבא רבי פתחיה לשם, נטה הזקן למות וצוה לבנו להראות לרבי פתחיה העץ שנשענו בו המלאכים.³

מקור: סבוב הרב פתחיה, עמ' 35.

1 רמת אלחיליל שמצפון לחברון.

2 כלומר, מחברון.

3 הקטע במלואו ראה המדור "מקומות קדושים", הערך "חברון", מס' 5, ושם פירוט האתרים שהראה הזקן לנוסע – כולם אתרים הקשורים באירועים מחייה של משפחת אברהם.

שנת 1210

חברון, מס' 8

ומשם¹ הלכנו לחברון, והביא ראש הגולה² חותם בידו³ מאת המלך ומאת מחמט טעותם הוא אכליפא,⁴ ונכנס האיש לבדו, ולא יכלנו ליכנס, ובאנו אל הצבע,⁵ אני ור' סעדיה ור' טוביה, אמרנו לו: אנו מארץ מרחקים באנו להתפלל אל המקום הזה ולהשתטח אל מקום אשר דרכו בו אבותינו. ויאמר לנו האיש: התעכבו עד למחר, ואז ב(עזרת) ה' תכנסו, ונתעכבנו. והלך הוא וסיעתו ונכנסנו בחצי הלילה, כי בא השוער בשבילנו.

מקור: איגרת ר' שמואל ב"ר שמשון, עמ' 7. וראה גם: יערי, איגרות, עמ' 79.

ספרות: E. Carmoly, Itinéraires de la Terre Sainte, Bruxelles 1847, pp. 127–129; M. Steinschneider, MGWJ, III (1876), p. 218; קליין, היישוב היהודי, עמ' 145–147; מ' אסף, תולדות הערבים בארץ-ישראל, ירושלים תש"א, עמ' 376.

- 1 כלומר, מאלוני-ממרא.
- 2 על ראש הגולה ראה לעיל, הערך "הגליל", מס' 2, והערה 2, שם.
- 3 על החותם וטיבו ראה המדור "עליות לארץ-ישראל", תעודה משנת 1210.
- 4 דומה, כי המשפט משובש. שטיינשניידר הציע להשלים "מאת המלך יורש מקומו של מחמט טעותם, הוא אלכליפא". אולי התכוון הכותב לציין את צורת החותם, שעוטר בפסוקי קוראן או במשפטים בעלי משמעות דתית המתייחסים למחמד; גם ייתכן, כי מטבעות-הלשון שבחותם כללו התייחסות למחמד, וכי הכותב התייחס אליהם. לדעת אסף המדובר בחילוף העבאסי נאצר אלדין אחמד, שמשל בבגדאד בשנים 1180–1225. מן הטקסט קשה ללמוד על זהותם של בעלי השררה.
- 5 המדובר, כנראה, בצבע יהודי, שישב בחברון, "הוא וסיעתו". יש לשים לב לתפקידו של הצבע בסיוע לעולי הרגל היהודים בכניסה למערת המכפלה. והשווה להלן, הערך "ירושלים", מס' 62 לזיקה שנקשרת לכאורה שם בין הצבע לעלייה לרגל.

שנת 1215, בקירוב

חברון, מס' 9

תושבות והודאות לאל, וברוך שמו הגדול והקדוש שזיכנו להיות שליח צבור שמונה שנים בחברון, מקום קברי אבות.¹

מקור: מכתב ר' מנחם החברוני, עמ' 36.

- 1 על החיבור ומחברו ראה לעיל, הערך "באניאס", מס' 5, והערה מס' 1 שם, וראה גם מבוא המדור "מקומות קדושים".

שלהי המאה הי"ג

חברון, מס' 10

וחברון החדשה סמוך למערה, וחברון הקדומה היתה למעלה בהר,¹ שם בית הקברות לישראל.

מקור: אלה המסעות, עמ' 151 [תוצאות ארץ-ישראל, עמ' 81]

- 1 הכוונה לתל אלרמידא שמדרום-מערב לעיר.